

Mechanikai hullámok

(Vázlat)

1. A hullám fogalma, csoportosítása és jellemzői

- a) A mechanikai hullám fogalma
- b) Hullámfajták
- c) A hullámmozgás jellemzői
- d) A hullámok polarizációja

2. Egydimenziós hullámok

- a) visszaverődése
- b) interferenciája
- c) állóhullámok kialakulása

3. Hullámok matematikai leírása

4. Térbeli hullámok

- a) Huygens-Fresnel-elv
- b) Felületi és térbeli hullámok viselkedése új határfelületen
- c) Interferencia
- d) Az elhajlás jelensége

5. A hanghullámok jellemzői

- a) A hanghullámok keletkezése
- b) A hanghullámok jellemzői
- c) Húrok által keltett hangok
- d) Sípok által keltet hangok
- e) A Doppler-jelenség

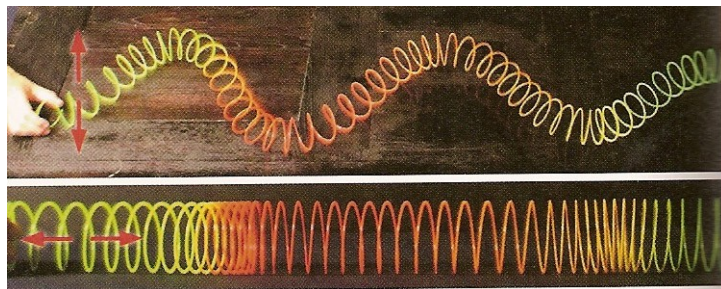
6. Fizikatörténeti vonatkozások

A mechanikai hullám fogalma, csoportosítása és jellemzői

a) A mechanikai hullám fogalma

Hullámmozgás akkor alakul, ki ha egy külső erő által létrehozott, deformációs állapot, egy közegben tovább terjed.

Hullámmozgás csak rugalmas és rezgőképes közegben alakul ki. A zavar terjedési sebességét a rugalmas kapcsolat erőssége határozza meg. Rezgőmozgás során impulzus illetve energia terjed a közegben és nem az anyagi részek, végeznek haladó mozgást.

A rugó végét mint két esetben periodikusan mozgatjuk. A belső erők következtében a rugó távolabbi pontjai is átveszik ezt a periodikus mozgást. Így alakul ki a képen látható hullám.

b) A hullámok csoportosítása

A továbbiakban mi csak harmonikus hullámokkal foglalkozunk. Ilyen hullámok akkor jönnek létre, ha a rugalmas és rezgőképes közegben a deformációs állapotot harmonikus rezgőmozgás hozza létre.

1. Kiterjedés szerinti csoportosítás

- **Egydimenziós** hullámok vagy vonal menti hullámok. Pl.: gumikötélen terjedő hullám.
- **Kétdimenziós** hullám vagy felületi hullám. Pl.: víz felületén kialakuló hullám.
- **Háromdimenziós** vagy térbeli hullám. Pl.: hanghullám.

2. Rezgésirány szerinti csoportosítás

▪ **Transzverzális hullám**

- A részecskék rezgésének iránya merőleges a zavar terjedésének irányára.
- Egy transzverzális hullámban hullámhegyek és hullámvölgyek váltogatják egymást.
- Egy hullámhegy és egy hullámvölgy együttese a hullámhossz (λ). Amíg a zavar hullámhossznyi utat tesz meg egy periódusidő (T) telik el.
- Csak szilárd közegben alakul ki.
- A zavar terjedési sebessége: $c = \frac{\lambda}{T} = \lambda \cdot f$

▪ **Longitudinális hullám**

- A részecskék rezgőmozgásának iránya megegyezik a zavar terjedésének irányával.
- A longitudinális hullámban egymás mellett lévő sűrűsödés és ritkulás alkotja a hullámhosszt.
- Mindhárom halmazállapotban kialakul.

c) A hullámmozgás jellemzői

▪ **Amplitúdó**

Jele: A

Mértékegysége: $[A] = \mathbf{m}$

A hullámmozgásban résztvevő részecskék rezgőmozgásának legnagyobb kitérése.

▪ **Hullámhossz**

Jele: λ

Mértékegysége: $[\lambda] = \mathbf{m}$

A közegben egymás mellett lévő azonos fázisú pontok távolsága egy adott pillanatban.

▪ **Periódusidő**

Jele: T

Mértékegysége: $[T] = \mathbf{s}$

Az az időtartam, amely alatt a közegben lévő zavar hullámhossznyi utat tesz meg. A periódusidő alatt a közeg minden pontja egy teljes rezgést végez.

- **Rezgésszám**

Jele: f

Mértékegysége: $[f] = \frac{1}{s} = \text{Hz}$

A hullámmozgásban részt vevő pontok rezgésének a frekvenciája. Ez megegyezik a hullámforrás frekvenciájával.

- **A hullám terjedési sebessége**

A hullám terjedési sebességét fázissebességnek is nevezzük.

Jele: c

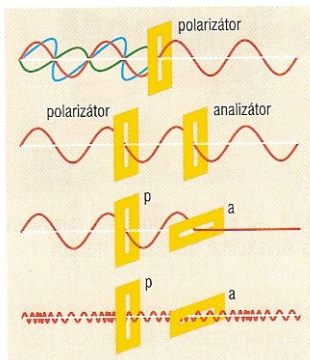
Mértékegysége: $[c] = \frac{\text{m}}{\text{s}}$

A terjedési sebesség számértéke megmutatja, hogy egy másodperc alatt a közegben terjedő zavar milyen távolságot tesz meg.

$$c = \frac{\Delta s}{\Delta t} = \frac{\lambda}{T} = \lambda \cdot f$$

d) A hullámok polarizációja

Polarizációról akkor beszélünk, ha egy alkalmasan megválasztott eszköz segítségével különböző rezgésirányú hullámok közül egyfajta rezgésirányú hullámot kiszűrünk.

- Egy gumikötelet átfűzünk egy függőleges résen.
- A kötéel végét kör mentén periodikusan mozgatjuk.
- Így olyan hullám keletkezik, amelyben a terjedés irányára merőlegesen sokféle rezgésirány megtalálható.
- A résen már csak az a hullám halad át, melynek rezgési iránya a résiránnyal egyezik meg.

Így sikerül a sokféle rezgésirányú hullámok közül egyfajta rezgésirányú hullámot kiszűrni. Az így kiválasztott hullámot **síkban poláros hullámnak** nevezzük.

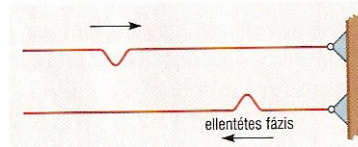
Csak a transzverzális hullám polarizálható.

Egydimenziós hullámok

a) Egydimenziós hullámok visszaverődése

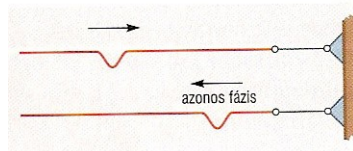
Rögzített végről:

Rögzített végről a hullám ellentétes fázisban verődik vissza. Ennek az az oka, hogy a hullámban terjedő energiának a visszaverődés után is meg kell maradnia. Amikor a deformációs állapot a rögzített véghez érkezik, akkor a gumikötél erőt fejt ki a falra, a fal ugyanilyen nagyságú, de ellentétes irányú erőt fejt ki a gumikötélre. Ez az erő lesz az, ami a gumikötelet ellentétes fázisba lendíti át.

Szabad végről:

Szabad végről a hullám azonos fázisban verődik vissza, mert amikor a zavar elérkezik a szabad véghez, akkor a rugalmatlan kapcsolat miatt nincs olyan erő, amely ellentétes fázisba lendítené a gumikötelet.

b) Hullámok interferenciája

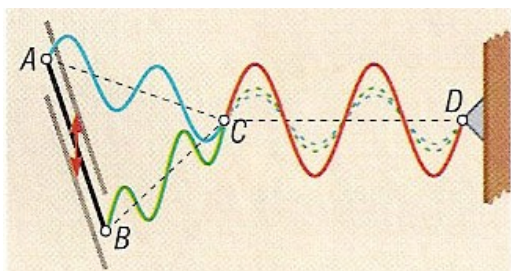
A hullámok találkozásánál tapasztalható fizikai jelenséget **interferenciának** nevezzük.

Az interferencia eredménye lehet a tartósan fennmaradó hullámjelenség, amit **interferenciaképnek** szokás nevezni.

Az interferenciaképet létrehozó hullámokat **koherens hullámoknak** nevezzük.

Két hullám akkor koherens, ha időben állandó fáziskülönbséggel találkoznak.

▪ AZONOS FÁZISBAN INDULÓ AZONOS FREKVENCIÁJÚ VONAL MENTI HULLÁMOK INTERFERENCIÁJA

Vonal menti hullámok interferenciája során eredő hullám jön létre. Ilyenkor a pontok kitérése mindenütt és minden pillanatban a találkozó hullámok adott pontbeli kitérésének előjeles összege.

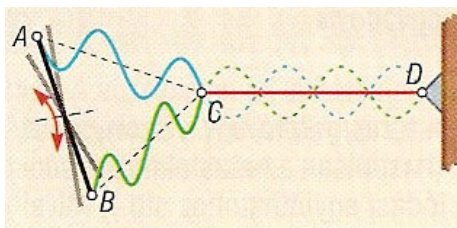
Azonos fázisban induló azonos frekvenciájú hullámok interferenciájuk során akkor erősítik egymást, ha azonos fázisban találkoznak. Ennek az a feltétele, hogy a hullámok által megtett utak különbsége a fél hullámhossz páros számú többszöröse legyen:

$$\Delta s = 2k \cdot \frac{\lambda}{2}$$

Azonos fázisban induló azonos frekvenciájú hullámok akkor gyengítik, vagy oltják ki egymást, ha ellentétes fázisban találkoznak. Ennek az a feltétele, hogy a hullámok által megtett utak különbsége a fél hullámhossz páratlan számú többszöröse legyen:

$$\Delta s = (2k + 1) \cdot \frac{\lambda}{2}$$

▪ ELLENTÉTES FÁZISBAN INDULÓ AZONOS FREKVENCIÁJÚ HULLÁMOK INTERFERENCIÁJA

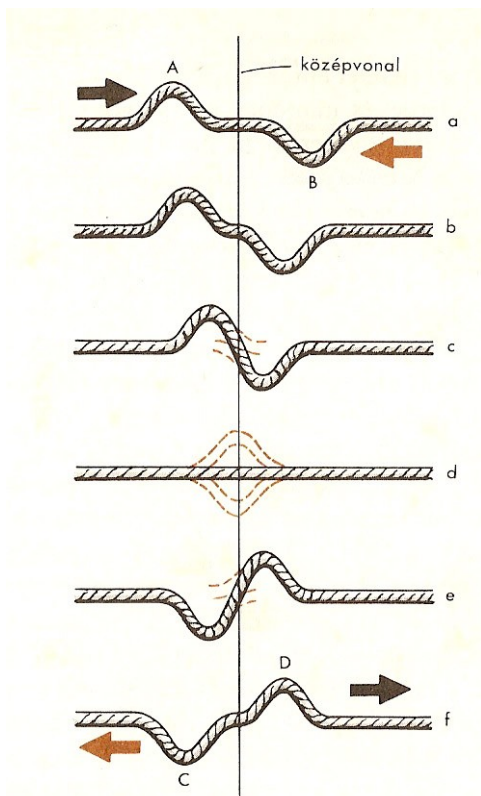
Ellentétes fázisban induló azonos frekvenciájú hullámok interferenciájuk során akkor erősítik egymást, amikor a hullámok által megtett utak különbsége a fél hullámhossz páratlan számú többszöröse.

$$\Delta s = (2k + 1) \cdot \frac{\lambda}{2}$$

Ugyanilyen feltételek mellett induló hullámok akkor gyengítik vagy oltják ki egymást, ha a megtett utak különbsége a fél hullámhossz páros számú többszöröse.

$$\Delta s = 2k \cdot \frac{\lambda}{2}$$

▪ HALADÓ ÉS VISSZAZERŐDŐ HULLÁMOK INTERFERENCIÁJA

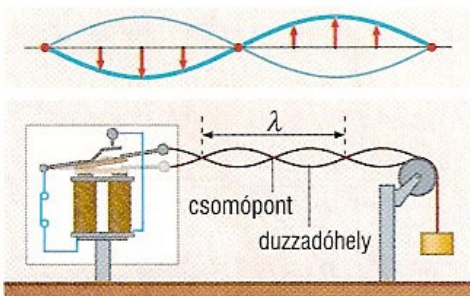

A rögzített végű gumikötélen hullámhegyet indítunk el. Amikor ez a zavar rögzített végről ellentétes fázisban visszaverődik, akkor egy újabb hullámhegyet indítunk vele szemben. Ez a két deformációs állapot közeledik egymáshoz, és úgy tűnik mintha akadály nélkül, áthaladnának egymáson.

Ennek ellentmond az a tény, hogy a gumikötélnak lesz egy olyan pontja, amely nem vesz részt a hullámmozgásban, mert minden pillanatban nyugalomban lesz. Erre a pontra a hullámok közeledésekor két azonos nagyságú, de ellentétes irányú erő hat. Ez a pont rögzített végként viselkedik, és erről az oda érkező hullámok ellentétes fázisban verődnek vissza.

▪ ÁLLÓ HULLÁMOK KIALAKULÁSA

Állóhullám akkor alakul ki, ha egy haladó és egy visszazérődő periodikus zavar találkozik.

Ilyenkor lesznek a közegnek olyan pontjai, amelyekre minden pillanatban két ellentétes irányú, de azonos nagyságú erő hat. Ezeket **csomópont**oknak nevezzük, amelyek mindig nyugalomban lesznek.

Két szomszédos csomópont távolsága a hullámhossz fele. A csomópont két oldalán a részecskék rezgésének iránya ellentétes.

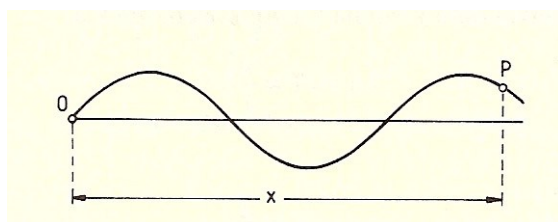
A maximális kitérésű helyeket **duzzadási helyek**nek nevezzük és ezek távolsága is fél hullámhossz.

A hullámok matematikai leírása

A hullámok matematikai leírásánál olyan egyenleteket kell felírni, amelyekből bármely pillanatban ki tudjuk számolni a hullámban résztvevő részecskék kitérését, sebességét, gyorsulását.

Próbáljuk meghatározni a hullámforrástól x távolságra lévő részecske a hullámkeltés kezdetétől számított t idő múlva mekkora kitéréssel rendelkezik!

Vizsgáljuk a hullámforrástól x távolságra lévő pont mozgását. Ha a zavar terjedési sebessége c akkor a hullámforrás által elindított zavar $t' = \frac{x}{c}$ idő múlva érkezik el a vizsgált P ponthoz.

Tehát adott pillanatban a hullámforrástól x távolságra lévő pont ugyanazt a mozgást végzi, mint amelyet a hullámforrás végzett t' idővel korábban. A hullámforrástól x távolságra lévő pont kitérését a következő egyenletekkel számoljuk ki:

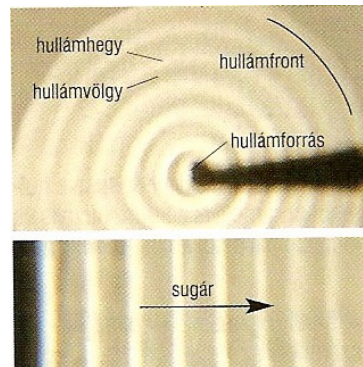
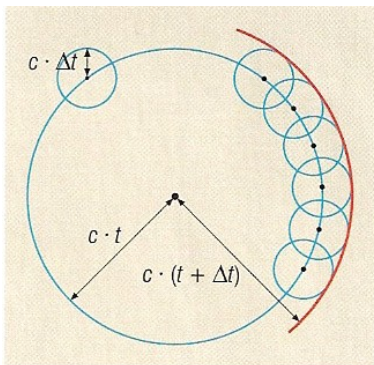
$$y = A \cdot \sin \omega (t - t') = A \cdot \sin 2\pi \cdot f(t - t')$$

$$y = A \cdot \sin \omega \left(t - \frac{x}{c} \right) = A \cdot \sin \frac{2\pi}{T} \left(t - \frac{x}{c} \right) = A \cdot \sin 2\pi \left(\frac{t}{T} - \frac{x}{T \cdot c} \right) = A \cdot \sin 2\pi \left(\frac{t}{T} - \frac{x}{\lambda} \right)$$

Felületi és térbeli hullámok

a) Huygens-Fresnel-elv

A térbeli hullámok kialakulásának magyarázatát **Huygens** fogalmazta meg 1678-ban.

A hullámok úgy terjednek, hogy a hullámfelület minden pontjából elemi hullámok indulnak, ezen elemi hullámok burkolófelülete lesz az új hullámfelület.

Fresnel 1819-ben a Huygens-elvben szereplő burkolófelületnek az interferencia jelenséggel adott értelmet.

A **Huygens-Fresnel-elv** szerint a hullámtér minden pontja az elemi hullámok kiindulópontja. A hullámtérben megfigyelhető jelenségek az elemi hullámok interferenciája miatt jönnek létre.

b) Felületi és térbeli hullámok viselkedése új határfelületen

A térbeli hullámok új határfelülethez érkezve

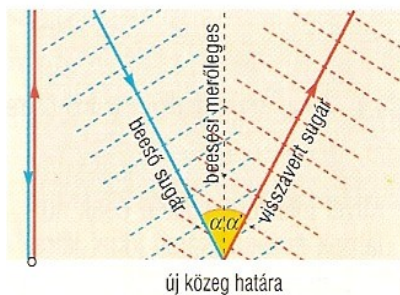
1. részben elnyelődnek,
2. részben visszaverődnek,
3. részben megtörnek.

1. A hullámok elnyelődése

A hullámok elnyelődése során az új közeghatárhoz érkező hullám energiájának egy részét átadja az új közegnek. Így az új közeg részecskéi is rezgőmozgásba kezdenek.

2. A hullámok visszaverődése

Ha a hullám egy olyan közeg határfelületéhez érkezik, amely nem rugalmas és rezgőképes, akkor erről a határfelületről visszaverődik.

Néhány elnevezés

▪ Beesési pont

A sugár és a visszaverő felület találkozási pontja.

▪ Beesési merőleges

A beesési pontba képzelt, a közeghatárra merőleges egyenes.

▪ Beesési szög

A beeső sugár és a beesési merőleges által bezárt szög.

▪ Visszaverődési szög

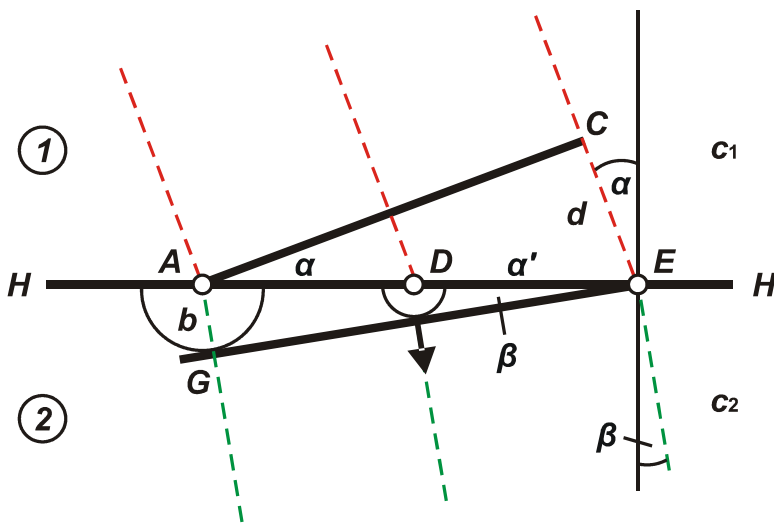
A visszavert sugár és a beesési merőleges által bezárt szög.

Célszerű egy keskeny, egyenes hullám visszaverődését vizsgálni az új közeg határáról. Pl. vízfelületen egy vonalzó periodikus mozgásával indítunk el egy felületi hullámot. A közegben a zavar terjedési sebessége c .

- A haladó és a visszaverődő hullám frekvenciája is f , így visszaverődés során a hullám hullámhossza (λ) sem változik.
- Ha a hullámfelület minden pontja egyszerre éri el a visszaverő felületet, akkor a hullám ugyanazon az úton verődik vissza, mint amelyen érkezett. *Tehát, a merőlegesen beeső hullám merőlegesen verődik vissza.*
- *Ha a hullámfelület pontjai nem egyszerre érik el a visszaverő felületet, akkor a beesési szög megegyezik a visszaverődési szöggel.*

Bizonyítás

Amikor az első közegben a hullámfelület első pontja eléri a közeghatárt, akkor elemi hullámok, indulnak a második közeg felé. Ilyenkor a legtávolabbi pontnak $c_1 \cdot t$ utat kell megtenni (t jelölje azt az időt, ami a hullámfelület első és utolsó pontjának a felülethez való érkezése között eltelt).

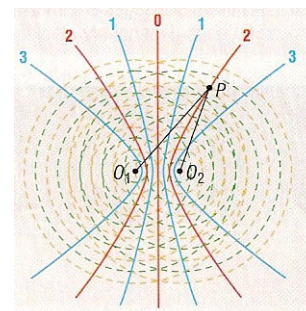
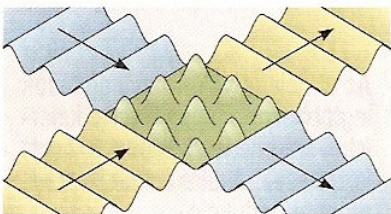
Mire ez a deformációs állapot is elérkezik a közeghatárhoz, addigra a legelső pontból kiinduló elemi hullámok már $c_2 \cdot t$ távolságra jutottak az új közegben. Hullám törésekor frekvenciája nem változik.

$$\sin \alpha = \frac{c_1 \cdot t}{d} \qquad \frac{\sin \alpha}{\sin \beta} = \frac{c_1}{c_2} = n_{2;1}$$

$$\sin \beta = \frac{c_2 \cdot t}{d}$$

c) Felületi és térbeli hullámok interferenciája

Felületi és térbeli hullámok is létrehozhatnak interferenciaképet, ha a találkozó hullámok koherensek.

Az interferenciakép létrejöttének azonban itt is szigorú feltételei vannak. Pl. a vízfelületen két egymástól távol lévő, de együtt mozgó tüvel keltett körhullámok interferenciája hiperbolák mentén hoz létre hullámhegyeket és hullámvölgyeket.

Két hullám a hullámtér azon pontján hoz létre **maximális erősítést**, ahol a hullámok azonos fázisban találkoznak (hullámhegy hullámhegygel, hullámvölgy hullámvölgygel, sűrűsödés sűrűsödéssel, ritkulás ritkulással)

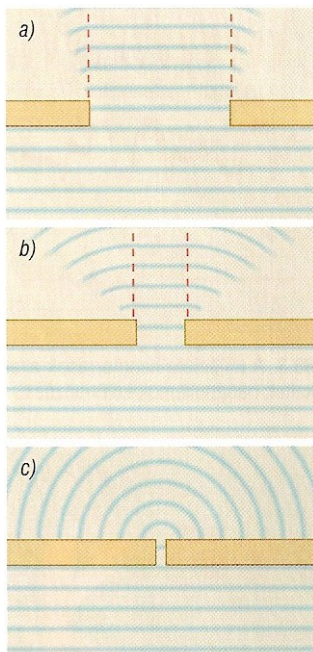
Ilyen feltételek mellett induló hullámok akkor találkoznak azonos fázisban, ha a hullámok által megtett utak különbsége a félhullámhossz páros számú többszöröse.

$$\Delta s = 2k \cdot \frac{\lambda}{2}$$

Két azonos frekvenciájú, azonos fázisban induló hullám **maximális gyengítése** akkor következik be, ha a hullámok által megtett utak különbsége a félhullámhossz páratlan számú többszöröse.

$$\Delta s = (2k + 1) \cdot \frac{\lambda}{2}$$

d) Az elhajlás jelensége

Hullámok elhajlásáról akkor beszélünk, hogyha a hullám útjába egy olyan akadályt helyezünk, amelyben lévő nyílás közel hasonló méretű, mint a hullámhossz. Ilyenkor az akadály mögötti térrészben is észlelünk hullámjelenséget.

Ennek, az az oka, hogy az akadály nyílásánál lévő részecskék, a belső erők következtében átveszik a rezgőmozgást, és elemi hullámokat indítanak el. Ezek burkoló felülete lesz az akadály mögötti részben észlelhető új hullámfelület.

A hullám elhajlása során a hullám intenzitása jelentősen csökken.

A hanghullámok jellemzői

a) A hanghullámok keletkezése

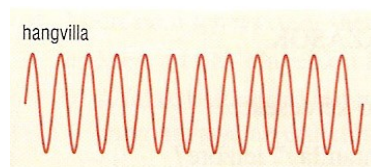
A hang rugalmas és rezgőképes közegben terjedő olyan hullám, ami hallószervünkben hangérzetet kelt. Az emberi fül 20-20000 Hz-ig terjedő mechanikai rezgéseket képes érzékelni.

Ha a frekvencia kisebb, mint 20 Hz, akkor hangot **infrahang**nak nevezzük. Néhány halfajta ez alapján tájékozódik.

Ha a frekvencia nagyobb, mint 20000 Hz akkor **ultrahang**okról beszélünk. Ez alapján tájékozódnak a denevérek, és a kutyák is hallják.

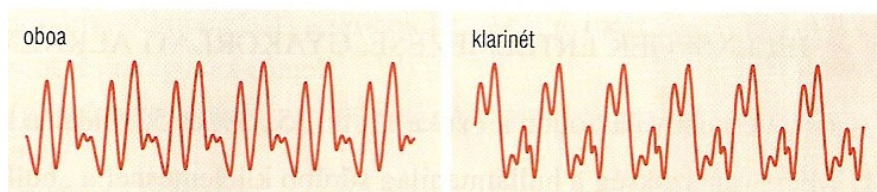
1. Tiszta zenei hang

- a hangforrás rezgése szinuszos,
- a keltett hullámok rezgése periodikus és szinuszos,
- csak egyfajta frekvenciájú hangból áll,
- pl.: a hangvilla által keltett hang (440Hz).

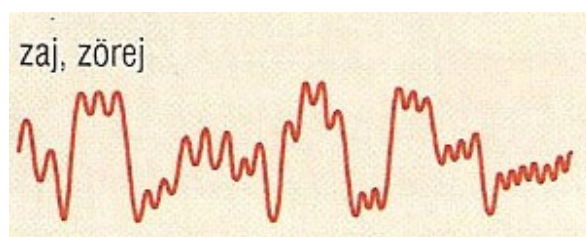
2. Zenei hang

- az alaphangok mellett a felhangok is megszólalnak különböző intenzitással,
- a **felhangok** frekvenciája az alaphang frekvenciájának egész számú többszörösei,
- zenei hangnak nem feltétlenül szükséges szinuszosnak lennie csak az a fontos, hogy periodikus legyen.

3. Zörej

- szabálytalan nem szinuszos és nem periodikus rezgésű hanghullámok

b) A hang jellemzői

1. Hangintenzitás, hangerősség

Egységnyi idő alatt egységnyi felületre jutó hangenergia, függ a rezgéskeltő amplitúdójától.

Jele: I

$$[\mathbf{I}] = \frac{\mathbf{W}}{\mathbf{m}^2}$$

2. Hangmagasság

A rezgésszámtól függ, minél nagyobb a rezgésszám, annál magasabb a hang.

3. Hangköz

Két hang viszonylagos magasságát a rezgésszámok hányadosa méri.
A 2:1 arányú hangköz neve oktáv.

4. Hangszín

Attól függ, hogy az alaphangok mellett milyen más felhangok szólalnak meg, és milyen intenzitással. A hangszeres doboza, a fej csak bizonyos felhangokat erősít fel, ezért egyediek a hangszínek.

5. Hangterjedési sebesség

A mechanikai hullámok terjedéséhez közegre van szükség. A hang terjedési sebessége függ a hőmérséklettől és az anyag minőségétől.

c) Húrok által keltett hangok

Monochordon az az eszköz, amelyen egyetlen húr található. A húron csak olyan hullámhosszúságú hullámok alakulnak ki, amelyek a fél hullámhossz egész számú többszörösei.

Alaphang

A húr által kibocsátott olyan hang, amikor a húron fél hullámhossz alakul ki.

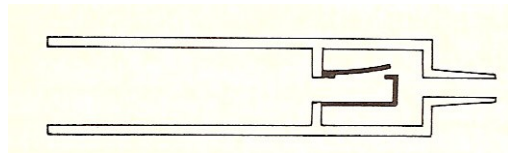
Felhangok

Az alaphangnál kisebb hullámhosszúságú hangok.

d) Sípok által keltett hangok

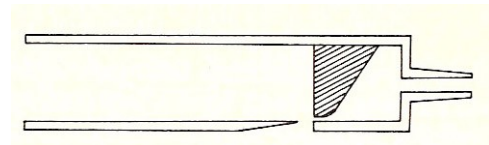
Nyelvsíp

A nyelvsípban található a befűvés helyén egy olyan könnyen mozgó lemez, amely az áramló levegőben fellépő nyomáskülönbségek miatt hol nyit, hol zár. Ez a periodikus mozgás indítja el a hanghullámot.

Ajaksíp

Ajaksípban a levegő útjának jelentős részét akadály zárja el, így örvények keletkeznek. Az örvények leválása indítja el a hullámokat.

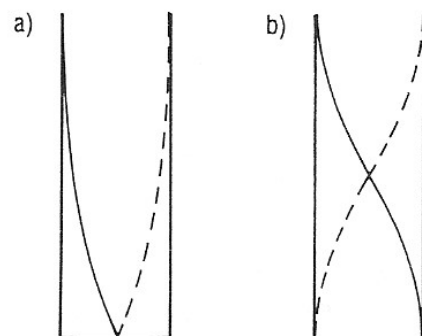

Zártsíp

A befűvés helyével szemben a síp zárt, alaphang kibocsátása esetén a síp hossza a hullámhossz negyede.

Nyitott síp

A befűvés helyével szemben a síp nyitott, alaphang kibocsátása esetén a síp hossza a hullámhossz fele.

e) Doppler-jelenség

Doppler 1842-ben elsőként írta le, hogy a hangforrás és a megfigyelő egymáshoz viszonyított mozgása, hogyan befolyásolja a hullámok észlelt frekvenciáját.

Ezt a jelenséget Doppler jelenségnek nevezzük.

A leírás során használt jelölések:

c zavar terjedési sebessége a közegben,

v_m a megfigyelő sebessége,

v_f a forrás sebessége,

f_0 1s alatt indult periodikus hullámok.

Különböző eseteket vizsgálva meghatározható a megfigyelő által észlelt frekvencia. Ettől függ, hogy milyen magasságú hangot hall a megfigyelő.

1.) A megfigyelő nyugalomban van ($v_m=0$)

— és a hullámforrás közeledik a megfigyelőhöz v_f sebességgel

A közegben időegység alatt (pl. 1 secundum alatt) kialakult f_0 hullám $c-v_f$ szakaszon helyezkedik el, így egyetlen hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c - v_f}{f_0}.$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$f = \frac{c}{\lambda} = \frac{c}{\frac{c - v_f}{f_0}} = f_0 \cdot \frac{c}{c - v_f}$$

Ha a hangforrás közeledik a megfigyelő felé, az egyre magasabbnak észleli a hangot, mivel $f > f_0$.

— és a hullámforrás távolodik a megfigyelőtől v_f sebességgel

A közegben időegység alatt kialakult hullám $c+v_f$ szakaszon helyezkedik el, így egyetlen hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c + v_f}{f_0}$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$f = \frac{c}{\lambda} = \frac{c}{\frac{c + v_f}{f_0}} = f_0 \cdot \frac{c}{c + v_f}$$

Ha a hangforrás távolodik a megfigyelőtől, az egyre mélyebbnek észleli a hangot, mivel $f < f_0$.

2.) A hullámforrás nyugalomban van ($v_f=0$)

— és a hullámforráshoz közeledik a megfigyelő

A hullámforrás által kibocsátott hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c}{f_0}$$

A megfigyelőhöz viszonyítva a zavar terjedési sebessége:

$$c' = c + v_m$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$f = \frac{c'}{\lambda} = \frac{c + v_m}{\frac{c}{f_0}} = f_0 \cdot \frac{c + v_m}{c}$$

Ha hangról van szó, akkor azt magasabbnak, észleljük, mivel $f > f_0$.

— és a hullámforrástól távolodik a megfigyelő

A hullámforrás által kibocsátott hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c}{f_0}$$

A megfigyelőhöz viszonyítva a zavar terjedési sebessége:

$$c' = c - v_m$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$f = \frac{c'}{\lambda} = \frac{c - v_m}{\frac{c}{f_0}} = f_0 \cdot \frac{c - v_m}{c}$$

Ha hangról van szó, akkor azt mélyebbnek észleljük, mivel $f < f_0$.

3.) Nyugvó közegben a forrás és megfigyelő

— *közelednek egymáshoz*

A hullámforrás által kibocsátott hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c - v_f}{f_0}$$

A megfigyelőhöz viszonyítva a zavar terjedési sebessége:

$$c' = c + v_m$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$f = \frac{c'}{\lambda} = \frac{c + v_m}{\frac{c - v_f}{f_0}} = f_0 \cdot \frac{c + v_m}{c - v_f}$$

Tehát az észlelő magasabb hangot hall, mivel $f > f_0$.

— *távolodnak egymástól*

A hullámforrás által kibocsátott hullám hullámhossza:

$$\lambda = \frac{c + v_f}{f_0}$$

A megfigyelőhöz viszonyítva a zavar terjedési sebessége:

$$c' = c - v_m$$

A megfigyelő által észlelt frekvencia:

$$\mathbf{f} = \frac{\mathbf{c}'}{\lambda} = \frac{\mathbf{c} + \mathbf{v}_m}{\mathbf{c} - \mathbf{v}_f} = \mathbf{f}_0 \cdot \frac{\mathbf{c} - \mathbf{v}_m}{\mathbf{c} + \mathbf{v}_f}$$

Ilyen esetben a megfigyelő mélyebb hangot hall, mivel $f < f_0$.

Fizikatörténeti vonatkozások

DESCARTES, RENÉ (1596-1650)

Francia matematikus, fizikus, filozófus

Nyolcéves korától egy jezsuita líceumba járt, később orvostudományt és jogot tanult, majd hadmérnöki képesítést szerzett. 1619-ben hosszú utazásra indult, eközben kezdett filozófiával foglalkozni. Járt Koppenhágában, Lengyelországban, Magyarországon, Ausztriában és Csehországban.

Descartes a fizikában elsősorban optikával foglalkozott: kidolgozta a fénytörés elméletét, és gyakorlati útmutatást adott a lencsék csiszolására.

HUYGENS, CHRISTIAN (1629 – 1695)

Holland matematikus, fizikus és politikus

Németországban, Angliában és Franciaországban tanult, hazatérve Hágába matematikai problémák foglalkoztatták. 1657 feltalálta az ingaórát. Kidolgozta a matematikai és fizikai inga elméletét és 1673-ban adta ki Az ingaóra című könyvét, melyet sokévi számítások és töprengések során alkotott.

A körmozgást vizsgálva bevezette a centrifugális erő fogalmát. 1669-ben megadta a rugalmas ütközés törvényeit és megalapozta a fény és a mechanikai hullámok elméletét. Tökéletesített távcsövével 1655-ben fölfedezte a Szaturnusz legnagyobb holdját, a Titánt, és felismerte, hogy a bolygót gyűrű övezi.

FRESNEL, AUGUSTIN-JEAN (1788-1827)

Francia fizikus

Úttörő szerepet játszott az optikában. Sokat tett azért, hogy a fény hullámelmélete, amelyet Thomas Young vetett föl, elfogadottá váljék. Tanulmányozta a fényelhajlást, több eszközt is alkotott az interferenciacsíkok létrehozására. Eredményeit matematikai elemzésnek alávetve, több akadályt hárított el a hullámelmélet útjából.